

از ویکی‌پدیا، دانشنامهٔ آزاد

جامعه‌شناسی بخشی از علوم اجتماعی و دانش بررسی جامعه (مدرسه اجتماعی) است. این رشته علمی به بررسی جوامع بشری، برهم‌کنش‌های آن‌ها، و فرایندهایی که جوامع را در وضعیت جاری شان نگاه داشته یا تغییر می‌دهد می‌پردازد. هدف این حوزه علمی پرداختن به تجزیهٔ جامعه به بخش‌های تشکیل دهندهٔ آن مانند اجتماعات، نهادها، گروه‌های هم‌جنس، هم‌نژاد، یا هم‌سمن، و بررسی نحوهٔ برهم‌کنش فعال این اجزاء با هم دیگر است. علاوه بر این‌ها، این علم موضوعاتی مانند طبقه اجتماعی، قشر بندی، جنبش اجتماعی، تغییرات اجتماعی و بی‌رنگی‌هایی مانند جرم، انحراف و انقلاب را مورد تحقیق قرار می‌دهد.^[۱]

از آن‌جا که، در مقایسه با بقیهٔ حیوانات، انسان کمتر تحت تأثیر و کنترل غریز است، بخش زیادی از رفتارهای او به واسطهٔ ساختارهای اجتماعی کنترل می‌شود. این موضوع ضرورت وجود ارگان‌های اجتماعی (از قبیل ارگان‌های اقتصادی، مذهبی، آموزشی، سیاسی، ...) برای مشخص کردن رفتارها و خصوصیات انسان‌ها را نشان می‌دهد. دانش جامعه‌شناسی به بررسی نحوه‌های تأثیر ارگان‌های اجتماعی بر رفتار انسان‌ها، برهم‌کنش ارگان‌های اجتماعی مختلف یا یک‌دیگر، تشکیل، فرسودگی و نابودی آن‌ها می‌پردازد.^[۱] از آن‌جایی که جامعه‌شناسی به رفتار با به عنوان موجوداتی اجتماعی توجه دارد، زمینهٔ پژوهش آن از واکاوی (تحلیل) تماس‌های کوتاه میان افراد (شناس در خیابان گرفته تا بررسی روندهای اجتماعی جهانی، همه را دربر می‌گیرد. جامعه‌شناسی، علم شناخت جامعه و همچنین ساختارها، روابط درون آن، نهادهای آن و وضعیت‌های اجتماعی است.

ابن‌خلدون مؤسس «علمی از تشکیلات اجتماعی» بوده که به آنچه امروزه جامعه‌شناسی خوانده می‌شود شباهت دارد؛^[۲] چنانچه برخی از محققین ابن‌خلدون را پدر جامعه‌شناسی می‌شمارند.^{[۳][۴]} گفتهٔ دانشنامه بریتانیکا جامعه‌شناسی در اواخر قرن ۱۹ میلادی بواسطهٔ کارهای امیل دورکیم در فرانسه، ماکس وبر و تورک زیمیل در آلمان، رابرت بارک و آلبیون وودبری اسمال در آمریکا ظهور کرد.^[۱] جامعه‌شناسی در ایران توسط غلامحسین صدیقی (ولدت: ۱۲۸۴ هجری خورشیدی) در سال ۱۳۱۷ هجری خورشیدی بنیان نهاده شد.^[۵]

جامعه‌شناسان از روش‌های مشاهده‌ای مختلف، نظر سنجی و مصاحبه، تحلیل‌های آماری، آزمایش‌های کنترل‌شده، و روش‌های دیگر بهره می‌جویند.^[۱]

محتویات

تاریخچه

قرون ۱۸ و ۱۹ میلادی

رشته‌ای دانشگاهی شناخته شدن و توسعه

در ایران

زیررشته‌های جامعه‌شناسی

نظریه‌های جامعه‌شناسی

روش‌های تحقیق

تاریخچه

ابوزید عمیدالرحمن بن محمد بن خلدون تاریخ‌نگار، جامعه‌شناس، مردم‌شناس و سیاستمدار مسلمان است. وی را از پیشگامان تاریخ‌نگاری به شیوه علمی و از پیشگامان علم جامعه‌شناسی می‌دانند که حدود ۴۰۰ سال پیش از اوست کنت - مؤسس علمی به نام جامعه‌شناسی (به فرانسوی: La sociologie) در فرانسه - می‌زیست. ابن خلدون این علم جدید را عمران نام نهاد.

وی در ۴۲ سالگی به نگارش کتابی پیرامون تاریخ جهان رو آورد که مقدمه آن بیش از خود کتاب شناخته شده است. این کتاب، به دلیل سبک بدیع و نگرش نوینش، توجهات بسیاری را به خود جلب داشت و از دلایل اصلی شهرت وی است. کتاب او با نام «مقدمه ابن خلدون» در ایران شهرت دارد و توسط محمد پروین کنابادنی به فارسی ترجمه شده است.^[۶]

در کتاب مقدمه وی از تکرار تاریخ در یک چرخه شش‌نسلی سخن گفته. این چرخه از آغاز یک اجتماع با تکیه بر کشاورزی شروع می‌شود. در آخرین مرحله اجتماع چنان قدرتمند می‌شود که مردم آن به هنر و موسیقی بروی می‌آورند و پس از آن مردم از فرط رامیت و بی‌نیازی تعصب خود را نسبت به جامعه از دست می‌دهند تا این که قوم دیگری آن جامعه را از خارج فتح می‌کند و در اینجا تاریخ بر همین منوال تکرار می‌شود. او برای مثال می‌گوید که پارس‌ها از عرب‌ها شکست خوردند. عرب‌ها از ترکان غزنوی و سلاجوقیان و ترکان نیز از مغول‌ها شکست خوردند. آنچه عقاید ابن خلدون تحت تاثیر افکار افلاطون و به خصوص سیاست ارسطو است اما این دانشمند توانسته با اندیشه یونانی و با نگاه ژرف و تجربه طولانی خویش به عنوان سیاست‌مداری کارگشته تئوری‌های نوین جامعه‌شناسی خود را توسعه دهد.

از این خلدون به عنوان بنیان‌گذار علم تاریخ هم یاد می‌شود. او در همین کتاب برای نخستین بار شیوه‌هایی علمی برای استخراج حقیقت از منابع دست اول را طراحی کرده.

جسمه ابن خلدون در تونس

قرن ۱۸ و ۱۹ میلادی

دانش جامعه‌شناسی در قرن ۱۸ و ۱۹ میلادی به وجود آمد اگر چه از سنت عقل‌گرایی موجود که در آغاز توسط فلاسفه یونان باستان بنا شده بود بهره جسته است. واژه فرانسوی Sociologie توسط اوست کنت فیلسوف فرانسوی ابداع شد. هر چند او را مؤسس رشته علمی جامعه‌شناسی به حساب نمی‌آورند.^[۱] کنت با الهام گرفتن از علم فیزیک ملاحظه موفقیت آن‌ها در هدفتش را یافتن قوانین همواره صادق حاکم بر جوامع انسانی توسط یک روشی علمی تعریف کرد. کنت در ابتدا هنگامش را فیزیک اجتماعی نامید، اما بعدها نام آن را به جامعه‌شناسی تغییر داد. او می‌خواست چیزی مشابه آنچه در فیزیک انجام شده بود را در جوامع انسانی پیاده‌سازی کند. افراد دیگری نیز در قرن ۱۹ میلادی (همانند کارل مارکس) بودند که خود را جامعه‌شناس نمی‌خواندند ولی امروزه به عنوان پایه‌گذاران این رشته شناخته می‌شوند. جدا از این افراد، در قرن ۱۹ میلادی روش‌های مطالعات آماری نیز تدوین شد که بعدها در تدوین رشته جامعه‌شناسی، بهره استفاده قرار گرفت.^[۷]

رشته‌ای دانشگاهی شناخته شدن و توسعه

امیل دورکیم

جامعه‌شناسی نخستین بار در سال‌های ۱۸۸۰ و ۱۸۹۰ میلادی رشته‌ای دانشگاهی شناخته شده و در دانشگاه‌ها تدریس گشت. نخستین مکتب جامعه‌شناسی مکتب دورکیم بود. این مکتب که توسط جامعه‌شناس فرانسوی امیل دورکیم تأسیس شد تا یک دیدگاه بسیار بر وجود واقعیت‌های دور خارج از اجتماع داشت که مستقل از ویژگی‌های روانی مختلف تک‌تک افراد است. جهت تلاش برای یافتن این حقیقت‌ها و ارتباط آن‌ها با یکدیگر، این گروه از جامعه‌شناسان شروع به بررسی جوامع انسانی کرد. در فرانسه و در کشورهای انگلیسی زبان تلاش برای این بود که مدل‌هایی از ساختارهای اجتماعی به تقلید از آنچه در رشته فیزیک انجام می‌شود ارائه کنند.^[۷] آلمان نیز فریدریش تورنيس کسی بود که مفهوم جامعه را از مفهوم با همستان جدا کرد و هر یک از این دو را جداگانه بررسی کرد.

اقتصاددان و مورخ ماکس وبر در تثبیت جامعه‌شناسی به عنوان یک رشته دانشگاهی در آلمان در دهه‌های نخست سده بیستم نقش تعیین‌کننده‌ای بازی کرد. جامعه‌شناسان آلمانی برخلاف جامعه‌شناسان فرانسوی هم انگلیسی‌زبانان به جای تقلید از روس بدل‌سازی رایج در علوم طبیعی، بیشتر متأثر از تحلیل‌های تاریخی و تحت تأثیر دیدگاه‌های مارکسیستی قرار داشتند. در بریتانیا رشته جامعه‌شناسی تا حدود سال‌های ۱۹۶۰ میلادی تنها در یک مؤسسه آموزشی (The London School of Economics) تدریس می‌شد، و علاقه هم‌پیش‌تر به یافتن تغییرات تکاملی جامعه بریتانیا و حل مسائل مربوط به اداره حکومت محدود می‌شد.^[۷]

در ایران

در ایران جامعه‌شناسی را غلامحسین صدیقی (تولد: ۱۲۸۴ هجری شمسی) در سال ۱۳۱۷ هجری شمسی بنیان نهاد. صدیقی که مدرک دکترای خود را در فلسفه و علوم اجتماعی از دانشگاه پاریس گرفته بود، پس از بازگشت به ایران در دانشسرای عالی دانشگاه تهران به تدریس جامعه‌شناسی و تاریخ فلسفه پرداخت. تلاش‌های اصلی صدیقی «اشاعه و کاربردی نمودن شناخت علمی پدیده‌های اجتماعی و بستر سازی و برپایی ساختارهای سازمانی مناسب برای توسعه علوم اجتماعی» بود.^[۵]

زیررشته‌های جامعه‌شناسی

برای مدت طولانی جامعه‌شناسان به واکنش‌های تاریخی جوامع غربی و تحلیل روابط و وابستگی‌های بین مؤسسات اجتماعی مختلف و ملزومات زندگی اجتماعی مانند اقتصاد، حکومت، خانواده و مذهب می‌پرداختند. به عبارت دیگر، تلاش جامعه‌شناسان ادغام نظریات و داده‌های جمع‌آوری‌شده و اکتشافات علوم اجتماعی مختلف بود. امروزه این موضوعات در زیررشته‌های نظریه‌های جامعه‌شناسی مورخانی قرار می‌گیرند. این زیررشته همچنین مفاهیم اصلی زندگی اجتماعی را مورد تحلیل قرار می‌دهد و برخلاف تحلیل‌های قرن ۱۹ میلادی، تأکید زیادی روی جمع‌آوری داده‌های آماری و تحقیقات میدانی دارد.^[۷]

نظریه‌های جامعه‌شناسی

نظریه‌های جامعه‌شناسی چهارچوب‌هایی نظری هستند که جامعه‌شناسان از آن‌ها برای توضیح و تحلیل فعالیت‌ها، فرایندها و ساختارهای اجتماعی استفاده می‌کنند. نظریه‌های جامعه‌شناسی به سه دسته کلی تقسیم می‌شوند.

دسته اول نظریاتی هستند که با الهام از روش اتخاذ شده در علوم طبیعی، و با هدف یافتن قوانین جامع حاکم بر اجتماع انسان‌ها ایجاد شدند. نظریه پردازان در این رشته تلاش دارند که روابط علت و معلولیت حاکم بر جوامع انسانی را کشف کنند. جوامع و مدل‌های پیشنهاد شده می‌بایست بگونه‌ای بیان شده باشند که صحت آن‌ها آزمایش پذیر باشد. به عبارت دیگر جمع‌آوری داده‌ها این نظریات را تأیید یا تذبذب کند. مثال بسنار معروفی از این گونه از نظریات مقاله معروف و تأثیرگذار ماکس وبر درباره ساختارهای اداری (bureaucracy) می‌باشد. این مقاله شالوده بسیاری از تحقیقات بعدی در این زمینه را بنا نهاد. شاید این روش به روش پیشنهادی پوزیتیویست‌های المنطقی نزدیک باشد.

دسته دوم به جای بررسی داده‌های تجربی فرایندهای اجتماعی، مسائل پایه‌ای تر و درونی‌تر را مورد بحث قرار می‌دهند. برخی از این مطالعات به خصوص به بررسی «رفتار» و «م» می‌پردازند و سعی در پاسخ به سوالاتی مانند آنچه در زیر آید می‌کنند: آیا رفتارهای اجتماعی به شکل‌ها و هدف‌ها در هر جامعه‌ای یکسان است یا نه؟ آیا الگوهای که در رفتارهای اجتماعی مشاهده می‌شود ناشی از کنترلی است که مؤسسه بر اشخاص از طرق اخلاقی یا اعمال زور دارند، یا اینکه ناشی از مداخلات عملی است که بین افراد مختلف هنگامی که باید تصمیمی لحظه‌ای در شرایط غیر قابل پیش‌بینی شده در زندگی روزمره بگیرند، می‌باشد؟ نظریات در این دسته بر نقش عاطفه در رفتار و نیاز به هماهنگی در ایجاد نظم تأکید دارند.

دسته سوم از نظریات به صورت غیر مستقیم از روش‌های هرمنوتیک سببی در یافتن معانی و قصدهای متونی را می‌کند که در یک جامعه به شهرت رسیده‌اند، و از این طریق و به صورت غیر مستقیم سعی در پاسخ به سوالات مورد علاقه جامع‌شناسان می‌کند.^[۸]

روش‌های تحقیق

گروهی از روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی به صورت کلی و در جامعه‌شناسی به صورت خاص بر پایه مقایسه و تطبیق بنا شده‌اند. به گفته غلامرضا عغاری -عضو هیئت علمی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران- «در واقع می‌توان گفت که اساساً علم و شناخت از طریق مقایسه حاصل می‌شود اما موضوعی که وجود دارد، اختلاف بر سر شرح این مقایسه‌ها است، تا کتبیات نیز در واقع گونه‌ای از مقایسه هستند زیرا هرگونه توصیف نسبت دادن یک ویژگی خاص به یک شیء است؛ که این خود وجود اطلاعات قبلی را حجت بر آن ویژگی را خواهدان است (بنابراین گونه‌ای از مقایسه و تطبیق صورت می‌گیرد) بدین سان روش‌های غالب تحقیق در جامعه‌شناسی مقایسه دو جامعه یا یک جامعه یا مطالعه یک جامعه در سطوح مختلف (در سطح کلان و گاهی درون سیستم‌ها) می‌باشد. اما به نظر می‌رسد مهم‌ترین روش تحقیق در جامعه‌شناسی روش پیمایش باشد که طی آن محقق با دریافت اطلاعات از یک نمونه کوچک با روش‌های علمی آن اطلاعات را با استفاده از روش‌های آماری مربوط به جامعه اصلی مقایسه می‌دهد. گروهی از روش‌های تحقیق دیگر در پی شناسایی متغیرهای مستقل و کشف الگوهای ارتباطی میان متغیرها می‌باشند.^[۹]

جمع‌آوری داده‌ها

- استفاده از اوراق بایگانی: از مکتوبات تاریخی مانند زندگی‌نامه‌ها، دفترچه خاطرات و روزنامه‌های قدیمی بهره می‌جوید.
- تحلیل محتوا: از مصاحبه‌ها، پرسشنامه‌هایی که به شکل علمی طراحی شده‌اند استفاده می‌جوید. کتب و وسایل ارتباط جمعی جهت بررسی نحوه ارتباطات بین مردم و پیام‌هایی که به هم می‌فرستند می‌تواند مفید باشد.

جستارهای وابسته

"Sociology" (<https://www.britannica.com/topic/sociology>). *Encyclopedia Britannica*. Retrieved 2019-01-24.

Baali, Fuad (1988), *Society, state, and urbanism: Ibn Khaldun's sociological thought*, State University of New York Press,

p. ۱۱, ISBN 0-88706-610-0

Glassé, Cyril (2008), *The New Encyclopedia of Islam*, Rowman & Littlefield, p. ۲۲۲, ISBN 0-7425-6296-4

Rosenau, James N. (1992), *Governance without government: order and change in world politics*, Ernst Otto Czempiel,

Cambridge University Press, p. ۱۵۶, ISBN 0-521-40578-5

یادی از غلام حسین صدیقی، بنیانگذار جامعه‌شناسی»

(PDF) (<http://isa.org.ir/files/1.81.8.pdf>) «ایران

انجمن جامعه‌شناسی ایران، دوره چهارم (شماره ۱)،

بهار ۱۳۸۱، صص ۱۶۱-۱۶۳. ص

۶. عبدالرحمن بن خلدون (Ebn Khaldon) (<http://el>

mifarhangi.ir/books/author/535/عبدالرحمن-بن-خ

(لدون)

۷. Encarta, Sociology, Microsoft Corporation

۸. ALEXANDER, JEFFREY C. (1998). *Sociology, theories of.* (<http://www.rep.routledge.com/article/R034SECT1>) In E. Craig (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. London: Routledge.

۹. «منطق پژوهش تطبیقی و مسایل روش شناختی آن»

انجمن جامعه‌شناسی، (<http://isa.org.ir/node/1831>)،

ایران، ۱۱ اسفند ۱۳۸۷ بازیابی شده در تاریخ

۲۰۰۹-۰۳-۱۳.

پیوند به بیرون

▪ وبگاه انجمن جامعه‌شناسی ایران (<http://isa.org.ir>)

در ویکی‌انبار پرونده‌هایی دربارهٔ جامعه‌شناسی موجود است.

برگرفته از «<https://fa.wikipedia.org/w/index.php?title=جامعه‌شناسی&oldid=27235041>»

این صفحه آخرین بار در ۲ اکتبر ۲۰۱۹ ساعت ۱۵:۱۵ ویرایش شده‌است.

همه نوشته‌ها تحت مجوز Creative Commons Attribution/Share-Alike در دسترس است؛ برای جزئیات بیشتر شرایط استفاده را بخوانید. ویکی‌پدیا® علامتی تجاری متعلق به سازمان غیرانتفاعی بنیاد ویکی‌مدیا است.